

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

S. GERARD CLAUSON'UN ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜNDE GEÇEN SAĞLIK VE TIPLA İLGİLİ KELİMELELER

THE WORDS RELATED TO HEALTH AND MEDICINE IN GERARD CLAUSON'S ETYMOLOGICAL DICTIONARY

Ekrem DEMİR*

Öz

Bu yazıda, S. Gerard Clauson'un 1972 yılında Oxford Üniversitesi tarafından yayımlanan *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı etimolojik sözlüğünde geçen sağlık ve tıpla ilgili kelimeler ortaya konulmuştur. Kendine mahsus bir düzeni olan sözlükte XIII. yüzyıl başına kadar Sanskritçe, Arapça ve Farsçadan doğrudan doğruya alınmış olan kelimeler hariç, Türkçe yazılı metin ve vesikalarda geçen bütün kelimeler toplanmış, mümkün olduğu kadarı ile bunların etimolojik açıklamaları yapılmıştır. Yine bu eserde 13. yüzyıl öncesinde geçen sağlık ve tıpla ilgili olan kelimeler çoğunlukla cümle içinde kullanılmış, aynı kökten kelimeler örneklendirilmiş, bu kelimelerin mümkün olduğunca etimolojik kökeni açıklanmıştır. Bu çalışmada, kısaca Clauson'un Türkoloji ile ilgisinden ve eserlerinden bahsedilmiş, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*'in giriş bölümünde eseriyle ilgili yaptığı açıklamalar özetlenmiş ve etimolojik sözlüğüne serpiştirilmiş durumdaki sağlıkve tıpla ilgili bütün kelimeler sözlükte geçtiği şekliyle ele alınarak bir araya getirilmiş, böylece 13. yüzyıl öncesi sağlık ve tıp literatürü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Gerard Clauson, Eski Türkçede Sağlık Terimleri, Etimoloji Sözlüğü.

Abstract

In this paper, the words related to health and medicine in Gerard Clauson's Etymological dictionary, titled as *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, which was published by Oxford University in 1972, were revealed. In the dictionary, which has a unique layout, except the words those were taken directly from Sanskrit, Arabic and Persian until the beginning of the 8th century, all the words those mentioned in Turkish written texts and documents were collected, and insofar as possible, the etymological explanations were made. Moreover, throughout this study, the words those related to health and medicine before 13th century were used in sentences over and over again, the words from the same root were sampled, and the etymological origin of these words was explained as much as possible. In this study, briefly Clauson's interest on Turcology and his works were mentioned, his statements in the introductory section of his work *An the Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* were summarized and the words those were scattered in etymological dictionary were combined, thus the health and medical literature before 13th century was revealed.

Keywords: Gerard Clauson, Health Terms in Old Turkish, Dictionary of Etymology.

*Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

1. Giriş

Türk dilinin en eski dönemleri üzerindeki çalışmalarıyla tanınan İngiliz Türkologu Clauson Türk dili ile ilgili onlarca makale ortaya koymuştur. Türkçe ile Altay dillerinin akrabalığı teorisine karşı çıkan teziyle kendisini ilk planda tanıtan Clauson'un makaleleri dışında üç eseri vardır. İlk eserinde¹ Muhammed Mehdi Han'ın 1750'lerde yazdığı Çağatayca Farsça sözlüğün bir giriş ve geniş açıklamalarla tıpkıbasımını yapmıştır. Çalışmasında o devirdeki Çağatay dilinde Moğolcadan alınma pek çok kelime bulunduğunu ortaya koyarak Türkçe ile Moğolca arasındaki akrabalığı ileri süren Altay dil birliği teorisine karşı ortaya attığı görüşlerini burada daha da delillendirmiştir. Clauson *Turkish and Mongolian Studies*² adlı ikinci eserinin önsözünde on bir bölüm içinde Türk dili üzerindeki araştırmalarının sonuçlarını toplu bir şekilde açıklamaktadır. Türk dilinin kökü ve tarihî gelişmesi, VIII. yüzyıldan önceki yapısı ve fonetiği, en eski Türkçe ile Moğolca arasında münasebet meselesi gibi konular, kitabın esasını oluşturmuştur. Yazarın ölümünden iki yıl önce yayımladığı son ve en önemli eseri *An Etymological Dictionary Of Pre-thirteenth Century Turkish (On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Kökenbilgisi Sözlüğü)* ise Clauson'un 1940'lardan beri süren çalışmalarının bir ürünüdür. Yazar bu eseriyle Türk dilinin 13. yüzyıl öncesindeki tarihi ve etimolojik sözlüğünü ortaya çıkarmıştır. Kendine mahsus bir tertiple oluşturulan sözlükte XII. yüzyıl sonuna kadar Sanskritçe, Arapça ve Farsçadan doğrudan doğruya alınmış olan kelimeler hariç, Türkçe yazılı metin ve vesikalarda geçen bütün kelimeler toplanmış, mümkün olduğu kadarı ile bunların etimolojik açıklamaları yapılmıştır. Büyük bir boşluğu dolduran eser, kısa zamanda Türkoloji'nin temel kitaplarından biri olmuştur.³

Sir Gerard Clauson tarafından nisan 1972'de Oxford Üniversitesi tarafından basılan *On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Kökenbilgisi Sözlüğü* Türkçenin dil hazinesini göstermesi açısından önemli eserlerin başında gelmektedir. Clauson Türkçenin gelişimi ve diğer dillerle olan bağlantılarına ait düşüncelerini eserin önsözünde ifade etmiştir. Clauson'a göre Türkçe, özellikle Moğolca ve Tunguzca olmak üzere bilinen başka bir dille akrabalığı olmayan veya ortak ana bir dilden doğmayan, Çin Seddi'nin batı ve kuzey kesimlerinde tarihin bilinmeyen, karanlık bir zamanında şekillenen bir dildir.⁴ Gerard Clauson, Türkçenin oluşumunu karanlık, bilinmeyen bir döneme⁵

bağlamakla birlikte tarihi seyir içinde çeşitli kollara ayrıldığını ifade eder. Ona göre tek bir dil hüviyetinde olan Türkçe, Milattan önce veya sonra olup olmadığı belli olmamakla birlikte 'Standart Türkçe' ve '1/r Türkçesi' olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Standart Türkçe ise iki ya da üç lehçeye daha ayrılmış, ayrılan diller de daha sonra bağımsız bir dil hüviyeti kazanmıştır.⁶

Clauson, sözlüğü yazarken kelime seçiminde Çince, Sanskrit, Soğdça, Arapça ve Farsça alıntı kelimelere çok az yer verdiğini genel olarak XIII. yüzyıl sınırında durduğunu belirtir.⁷ Ayrıca yazar kelimeleri orijinal anlamları ile birlikte listeleyip kelimelerin eski metin alıntılarında kullanıldıkları anlamları da göstererek anlamsal evrimlerini izlemeyi amaçladığını açıkça ifade eder.⁸ Diğer bir ifadeyle Clauson, sözlüğünde kelimelerin anlam değişmesini, genişlemesini, darlaşmasını ortaya koymaya çalışmıştır.

Sözlüğün önsöz kısmında Türkçenin seslerine ait bilgilere de yer verilmiştir. Clauson'a göre Türkçede dört kalın ve dört ince olmak üzere sekiz ünlü vardır. Ayrıca her ünlünün uzun ve kısa şekli de kullanılmaktadır.⁹ Bununla birlikte "b,p,v, (f); c,ç,j; d, ğ, t; ğ, kalın k, x; g, ince k, (h); l; m; n; nazal n; r; s; ş; y; z konsonantların varlığından bahsetmiştir.¹⁰

Önsözün *Kelimelerin Dizimi* ile ilgili bölümünde Clauson, sesleri on dört grup altında sıraladığını belirtir: 1. ünlüler; 2. dudak ünsüzleri (b, p); 3. dış-damak ünsüzü (ç); 4. dış titreşimli ünsüzler (t, d); 5. artdamak ünsüzleri (k, x); 6. ön damak ünsüzleri (k,g), 7. l; 8. m, 9. n; 10. r; 11. s; 12. ş; 13. y; 14. z.¹¹

Clauson, önsözünün *Kısa Başlıklarla Bölümleme* kısmında etimoloji sözlüğünü çalışırken Eski Türkçeden itibaren ele aldığı lehçeleri ve bu lehçeler döneminde yararlandığı eserleri açıklamıştır.¹²

1) Eski Türkçe

A. Türkü (Kök-Türkçe):

a. VIII. yüzyıl Tonyukuk, Kül Tegin, Bilge Kağan, Küli Çors ve Ongun yazıtları

b. VIII. yüzyıl sonrası Yenisey ve Talas Yazıtları, (Irk Bitig, Huastuanift ve Mani metinleri)

B. Uygur ve Uygur-A:

a. Uygur VIII-XIV. yüzyıllar; Şineusu, Karabalgasun yazıtları, Hıristiyan, Mani ve Budist yazıları (Uygurica I-IV, Manichaica I-III, Türk

¹ Gerard Clauson (1960). *Sanglax A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdi Xān, Facsimile Text with an Introduction and Indices*, London.

² Gerard Clauson (1962). *Turkish and Mongolian Studies*, London.

³ Komisyon (1992). *İslam Ansiklopedisi, CLAUSON, Sir Gerard Maddesi*, Cilt: 8, Sayfa: 48-49, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

⁴ Sir Gerard Clauson (1972). *An Etymological Dictionary Of Pre-thirteenth Century Turkish*, London: Oxford Yayınları.

⁵ Clauson, a.g.e., s. V.

⁶ Clauson, a.g.e., s. V.

⁷ Clauson, a.g.e., s. VI.

⁸ Clauson, a.g.e., s. VI.

⁹ Clauson, a.g.e., s. VII.

¹⁰ Clauson, a.g.e., s. VIII.

¹¹ Clauson, a.g.e., s. IX.

¹² Agop Dilaçar, *An Etymological Dictionary Of Pre-thirteenth Century Turkish* (Tanıtma), s. 277. Erişim tarihi:

http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/1972/1972_13_Dilacar.pdf, 01.03.2016.

Turfanteksti I-X, Tışastvustik, Kuanşı İm Pusar, Hüen-tsang mektupları ve biyografisi; dinle ilgili olmayan metinler; tıp, astronomi, fal, ticaret ve kanun yazılar

b. Uygur-A: Türk Turfantekst VI ile Türkiyat Mecmuası IV'teki Budist yazılar.

C. Eski Kırgız (Tuva yazıtları IX-X. yy)

D. Hakanî (Karahanlı Türkçesi XI. yy; Kutadgu Bilig ve Divan-ı Lügati-Türk)

E. Oğuz (XI. yy Kaşgarlı'da geçen kelimeler)

F. Kıpçak (XI. yy Kaşgarlı'da geçen kelimeler)

G. Kaşgarlıda geçen Argu, Çiğil, Gancak gibi lehçe kelimeleri (XI. yüzyıl)

2) Orta Çağ Metinleri:¹³

A. Çin Türkistan (Şinçiang) (XIV. yüzyıla ait Çince-Uygurca sözlükler)

B. XIII. yüzyıldan Kuran Tefsirleri

C. Çağatayca metinler

D. Atabetü'l Hakayık (R.Rahmeti Arat çevirisiyle)

E. XIV. yüzyıldan Kuran tefsirleri

F. Nasiruddin El Rabguzi'nin Kıssasul Enbiyası

G. Arapça-Türkçe sözlük (Hilyatu'l-İnsan ve Halbatu'l-Lisan, XIV. yüzyıl)

H. Çağatayca metinler XV-XVIII. yüzyıllar, (Bedaiü'l-Lugat, Abuşka, Senglah)

İ. Şeyh Süleyman Buhari'nin Çağatay Lugati

J. Mahmud El Zemaşari'nin Mukaddimetü'l-Edeb'i

K. Harezmi Türkçesi yazıları XIII-XIV. yüzyıllar, Ali'nin Kıssa-i Yusuf'u

L. Oğuz Kağan Destanı XIII. yüzyıl

M. Muinü'l-Mürid

N. Kutb'un Hüsrev u Şirin'i; Muhabbetname; Mahmut ibn Ali'nin Nehcül Feradis'i; Seyfi Serayı'nın Gülistan'ı

O. Orta Çağ Kıpçakçası Sözlükleri (Codex Cumanicus, Houtsma Sözlüğü, Ebu Hayyan'ın Kitabü'l-İdrak'i; Cemalettin et-Türki'nin Kitabü'l-Bulgati'l-Müştak'ı XIV. yüzyıldan. Ayrıca XV. yüzyıldan El-Kavaninü'l-Külliyeye, Ed-Durretü'l-Mudî

P. Selçuklu ve Eski Osmanlıca (Mevlana ve Sultan Veled'deki Türkçe beyitler, Kitab-ı Dede Korkut, Tanıklarıyla Tarama Dergisi'ndeki metinler)

Yazar önsözün "Modern Türk Lehçeleri" başlığında lehçeleri coğrafi olarak altı gruba ayırmıştır, her grubun içerdiği lehçeleri de göstermiştir:¹⁴

1) Kuzeydoğu: Yakut, Tuva, Hakas, Altay

2) Güneydoğu: Doğu Türkistan, Yeni Uygur, Sarı Uygur

3) Kuzeyorta: Kırgız, Kazak

4) Güneyorta: Özbek

5) Kuzeybatı: Kazan, Tatar, Karaim, Karakalpak, Nogay, Kumuk, Başkurt, Karaçay, Balkar

6) Güneybatı: Azeri, Osmanlı, Cumhuriyet Türkçesi, Türkmen

Clauson, sözlüğünü yazarken çeşitli modern kaynaklardan da yararlandığını söyler ve şu isimleri saymayı ihmal etmez: Ahmet Caferoğlu'nun Uygur Sözlüğü; G. Doerfer, Türkische und Mongolische Elemente in Neupersischen (Vol. I-II-III); C. Brockelmann, Osttürkische Grammatik der İslamischen Litteratursprachen Mittelasiens, 1954; A.M. Shcherbak, Nazvaniya Domashnikh i Dikikh Zhivotnykh v Tyurkskikh Yazzykakh (The names of domesticated and wild animals in the Turkish languages); D.I. Tikhonov, Khozyaistvo i Obshchestvennyi Stroi Uigurskogo Gosudastva X-XIV vv., 1966.¹⁵

2. Eserde geçen Sağlık ve Tıp İle İlgili Kelimeler

Avıku (Hakanî): Kabuğu göz kuruluğu tedavisinde kullanılan ağaç.[11]¹⁶

Opra- (Uygurca): Yaşlanmak, çürümek ve yıpranmak anlamlarında kullanılmakta olup sağlık açısından Uygur metinlerinde "Adurtı erni yerup eneki tamçaki aprap. -Yanakları ve dudakları yarılıp çenesi ve boğazı çürüdü/zayıfladı." şeklinde bir örnekle kullanılmıştır.[14]

Abızan (Uygurca):İlaçlı su. [17]

Aç (Oğuz, Hakanî, Çağatayca, Kuman, Osmanlıca): Belli bir süre yemek yenmediği için aç olmak. [17]

Açı (Oğuz, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca): Herhangi bir hastalıktan, yaradan veya kazada dolayı fiziksel olarak hissedilen acı olarak tarif edilir. Çeşitli

¹⁴ Clauson, a.g.e., s. XXVI-XXX.

¹⁵ Clauson, a.g.e., s. XXX.

¹⁶ An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish adlı eserde geçtiği sayfayı belirtmektedir.

metinlerde sıkça kullanılmıştır: “İgin ağrığın açdı - Senin hastalığın ve ağrın şiddetlendi.”(Turfan Metinleri) [20-21]

Uçuk/uçux/uçuğ/uçguk (Kumanca, Çağatayca, Osmanlıca):Kumancada saman tozu (Codex Komanicus); Çağataycada gözde çıkan ateş noktası; Osmanlıcada ise sara olarak tarif edilmektedir.(Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü). [22]

İçegü (Uygur, Hakani, Kıpçakça, Kumanca):İç kelimesine getirilen *egü* eki ile yapılan bir kelimedir. İçorganlar ve bağırsaklar anlamında kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinden örneklersek *İçi içegüsi teşilser.- Onun iç organları ve bağırsakları çürüdü.”* şeklindedir. Bazı metinlerde Kumancada *içeg*, Kıpçakçada *işegi* kullanımları mevcuttur.[25]

İçliğ (Uygurca):İç kelimesine getirilen *-liğ* eki ile yapılan bir kelimedir. Uygur Budist metinlerinde “*Ol ok keçe içliğ bolup - Gecenin geç vaktinde hamile kalıp*” cümlesinde *hamile* anlamındadır.[26]

İçlen:-İç kelimesine getirilen *-le ve -n* eki ile yapılan bir kelimedir. Hakani 11. yy metinlerinde dolu olmak ve hamile kalmak anlamlarında kullanılmaktadır. [27]

Etöz:İnsan vücudu anlamında kullanılmıştır.[33]

Ot:Üç farklı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır: 1) Tedavi edici otlar; 2) Yabani ot; 3) Zehirli ot anlamlarında.[34]

Öt (öd):İnsan vücudunda dalağa yakın kısımda bulunan organcık. Genellikle öfke veya korkudan dolayı patlaması ihtimal olan bir organ deyimi olarak kullanılmaktadır. Uygurca metinlerde “*öt tamarı - öd damarı*” olarak kullanılmıştır. [34]

Ota- (Uygurca, Hakani, Oğuz): Tedavi etmek anlamında kullanılmıştır. [42]

Otaçı:*Ota-* kelimesinden türetilmiş olup *-cı* ekiyle birleştirilerek *doktor* anlamında kullanılmıştır. Özellikle otlarla şifa dağıtan kimse anlamındadır.[44]

Otacılık:*Ota-* kelimesinden türetilmiş olup *-cı ve -lık* ekiyle birleştirilerek *bitkisel tedavi yapanların mesleği* anlamında kullanılmıştır.[44]

Ötgek (Uygurca, Kumanca, Kıpçakça): İshal hastalığı anlamında kullanılmıştır. Uygur halk dilinde “*kan ötgek - kanlı ishal*” tabiri kullanılırken Kumancada *ötkek-* olarak *öksürük* anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Ayrıca önceleri Kıpçakçada *ötger-* “öksürmek” anlamında kullanılan bu kelime daha sonra yerini *ötgek* kelimesine bırakmıştır.[51-52]

Ötgürgü (Uygurca): *Ötgür* kelimesine getirilen *-gü* ekiyle yapılmıştır. Çoğunlukla ilaç/çare/derman anlamlarında kullanılmıştır. Uygur metinlerinde “*Orunlarda ünmiş kartlarka ötgürgüsin sözlelim.-Bu yerlerde*

bulunan ve ülser tedavisi için kullanılan ilaçları söylememize izin verin.” şeklinde yer almaktadır.[54]

Ötül (Uygurca):Öt- kelimesine getirilen *-ül* eki ile yapılmıştır. Uygur halk metinlerinde kronik ateşlenme için kullanılan bir ilaç olarak geçmektedir. [54]

Ötrüm (Hakani): Bağırsakları temizleyici müshil ilacı olarak kullanılmaktadır. Kutadgu Bilig’de geçen bir cümlede “*Ötrüm içürgü kerek.- Ona bağırsaklarını temizlesin diye bunu içirmeliyiz.”* ilaç olarak kullanılmıştır. [66]

Otura- (Uygurca): *Otur-* kelimesine getirilen *-a* ekiyle yapılır ve boğaz ağrısı tedavisinde kullanılan bir yöntemi ifade eder. Uygurca da halk arasında boğaz tedavisinde kullanılan bir reçete anlamında kullanılmıştır. [69]

Ötürük:İshal anlamında kullanılmıştır. Ayrıca benzer anlama gelecek şekilde *ötrük, ötürek, ötürü* kullanımları da vardır. [70]

Atasagun: Hekim, doktor anlamlarında kullanılmıştır. [71]

Uduz (Uygurca, Hakani, Çağatayca, Osmanlıca Türkçe): Günümüz Türkçesinde de uyuz olarak bilinir ve bittin kaynaklanan kaşınma hastalığı olarak kullanılmıştır. [74]

Ik (Ih) (Uygurca, Hakani, Osmanlıca): Hıçkırma anlamında kullanılmıştır. Kaşgarî’de geçen bir örnekle “*Anı ik tuttu.- Onu hıçkırık tuttu.”* şeklinde gösterilmiştir. [75]

Ağ-: Bir kişinin kanının çekilerek ya da ölüme yaklaştığının işareti olarak beyazlaması anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Bir kişinin yüzünün beyazlaması ölümüne işaret olarak kabul edilir. Kaşgarî’de geçen “*Ölüm körüp yüzi ağdı.- Ölüme yaklaşınca yüzü beyazlaştı.”* cümle bu kullanıma bir örnektir.[77]

Ağu: Günümüz Türkçesinde de agu yani zehir anlamında kullanılan bir kelimedir. [78]*Ağusuz* sözcüğü de *-süz* eki alarak zehirsiz anlamında kullanılmıştır.[95]

Ağuk-(Uygurca, Hakani, Çağatayca): *Ağu* kelimesine getirilen *-k* eki ile yapılır. Zehirlenme eylemi olarak kullanılmıştır. Kuansî İm Pular¹⁷’da “*ödsüz ölüm yelvikmek ağukmak - zehirlenerek ya da büyülenerek ölmek*” şeklinde kullanılmıştır. [83]

Ihla-: *Ik* kelimesine getirilen *-la* ekiyle yapılmıştır. Hıçkırma fiili olarak kullanılmıştır. [85]

Ağna-: *Ağın* kelimesine getirilen *-na* ekiyle yapıldığı düşünülmektedir. Dili tutulmak ve dilsiz anlamlarında

¹⁷ Uygurca metin, *Ses İşiten İlah* anlamına gelmektedir.

kullanılmıştır. Hakanî 11. yy metinlerinde “*Er ağnadı.- Adamın dili tutuldu.*” cümlesinde kullanılmıştır. [88]

Ağrığ (Uygurca, Kıpçakça, Kumanca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca): Günümüz Türkçesinde de kullanılmaktadır. Ağrı, acı anlamlarında kullanılmaktadır. Çeşitli ekler getirilerek çeşitli anlamlarda kullanımı yaygındır: *ağrıt-,ağrı-, ağrış-, ağrılığ-[90-92]*

Oğruğ:Metinlerde üç farklı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır: 1) Köprücük kemiği; 2) Kırık; 3) Vadi içindeki bir tümsek. Metinlerde en çok kullanılan anlamı ise “*vadide bir tümsek/vadinin dibi*” anlamıdır.[90]

Oğur-: Oğruğ kelimesinin eylem şeklinde kullanımudur. Hakanî metinlerinde “*Er süngük oğurdu.- Adam kemiği eklem yerinde ayırdı.*” anlamında kullanıldığı görülmüştür. [91]

Oğurğa:Kırgızcada *omurtka*, Kazakçada *omurtka* veya *onırğa*, Uygurcada *ongurğa*, Osmanlıcada *omurğa*, Kıpçakçada *oğuntaka* şekillerinde kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde *omurğa* şekli mevcuttur. [92]

Ağrıkan-:Ağrığ sözcüğünden türetilmiş olup fiziksel bir ağrıdan dolayı şikayetlenmek anlamında kullanılmıştır. [94]

Aкса-:Bacaklarda ya da ayaklarda oluşan bir rahatsızlıktan dolayı görülen yürüme bozukluğu olarak kullanılmıştır. [95]

Axsak (Kıpçakça, Kumanca, Çağatayca, Uygurca, Osmanlıca): Topal, tek ayağı seken anlamlarında kullanılmıştır.[95]

Ağız: Yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başladığı organ anlamında kullanılmıştır. [98]

İğ (Uygurca, Hakanî, Çağatayca): Hastalık anlamlarında kullanılmıştır. Turfan metinlerinde *ig ağrığ, ig toğa, ig kem* şeklinde kullanımları mevcuttur.[98]

İgsiz: Hastaliksız, sağlıklı anlamında kullanılmıştır. [116]

İğçil:Hastalıklı, sürekli hasta olmaya meyilli anlamında kullanılmıştır. [102]

Eğit (Hakanî):Ülseri ve nazarı önlemek için çocukların yüzlerine sürülen bir ilaç.[102]

Öğdeş:Aynı anneye sahip kişi anlamında kullanılmıştır. Hakanî Türkçesinde *kangdaş* kelimesiyle karşılanır.[103]

İğlig/iglik (Güneybatı Anadolu Türkçesi, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca): Hasta/hastalık anlamlarında kullanılmıştır. Birden fazla

şekilde yazılarak kullanılmıştır: *igli, iğliğ, igili, inli, igliü.* [106]

İgile-İğ köküne getirilen *-le* ekiyle yapılır. Hasta olmak anlamında kullanılmıştır. [107]

İglet-İğ köküne getirilen *-let* ekiyle yapılır. Hasta etmek anlamında kullanılmıştır. [107]

İglet-/iglen-:İğ köküne getirilen *-lel ve -len* ekiyle yapılır. Hastalanmak anlamında kullanılmıştır.[107]

İgleş-İğ köküne getirilen *-leş* ekiyle yapılır. Topluca hasta olmak anlamında kullanılmıştır. [107]

Egin (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca):Omuz anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*Bu emgek neçe boğzı egni için.- Onun omzundaki ve boğazındaki ağrı çok şiddetli.*” şeklinde kullanılmıştır. [108]

Egir:Özellikle bronşit ve öksürük tedavilerinde kullanılan zencefilgillerden bit bitkidir. Günümüz Türkçesinde *havlıcan* olarak bilinmektedir. [112]

Öl- (Eski Türkçe, Uygurca, Kırgızca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Kumanca, Osmanlıca): Günümüz Türkçesinde de aynı anlamda kullanılmaktadır. Çeşitli ekler alarak kullanılmaya devam etmektedir. *Öldür, ölüğ, ölüm.*[125-133-142-146]

Alık:Cerahat ve irin toplamak anlamlarında kullanılmıştır. [138]

Eliğ:İnsan eli anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde *el* olarak kullanılmaktadır. [140]

Alang (Uygurca, Kazakça, Osmanlıca): Açlıktan veya susuzluktan dolayı güçsüzleşme veya zayıflama anlamlarında kullanılmıştır. [149]

Em (Uygurca, Hakanî, Kıpçakça, Kumanca, Osmanlıca):Eski Türkçede bitkisel ilaç olarak kullanılmaya başlanan bu kelime daha sonra ilaç anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Turfan metinlerinde “*İgine ağrugunga emi yok.- Senin hastalığına bir çare yok.*”; Kutadgu Bilig’de “*Ayu berdim emdi igim ham emim. - Şimdi sana hastalığımı ve çaresini söyleyeceğim.*” cümlelerinde kullanımlarını görmekteyiz. *Em* kelimesine çeşitli ekler getirilerek sağlık alanında farklı kelimeler türetilmiştir.[155]

Emçi: Şifacı veya doktor anlamında kullanılmıştır. [156]

Emgek: Ağrı, şiddetli acı ve kıvrınma anlamlarında kullanılmıştır. [159]

Emge-:Acı çekmek fiili olarak kullanılmıştır.[159]

Emget-:Acı çektirmek fiili olarak kullanılmıştır.[159]

Emigdes: Aynı memeden süt emen kişiler için kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde sütkardeş olarak kullanılır. [160]

Emgeklilik: Acılı olmak anlamında kullanılmıştır. [160]

Emgeksiz: Hastaliksız, sağlıklı anlamlarında kullanılmıştır. [160]

Emig: Emmek eyleminden türetilen bu kelime meme ucu ve göğüs anlamında kullanılmıştır. [158]

Emle-(Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Osmanlıca):Em sözcüğüne getirilen *-le* ekiyle yapılır. Bir hastalığı tedavi etmek anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “İgig emelemese kişi terk ölüür.-Eğer adam tedavi edilmezse yakında ölecek.” şeklinde kullanılmıştır. [161]

Emlet-:Tedavi ettirmek anlamında kullanılmıştır. [161]

Emlel-/Emlen-:Pasif anlamda kullanılmış olup tedavi edilmek, hastalığına çare bulunmak anlamlarında kullanılmıştır. [161]

Emri- (Hakanî):11. yy Hakanî metinlerinde “*Ol mengin yingim emridi.- O vücudumu kaşdı.*” kaşımak anlamında kullanılmıştır. [163]

Emriş-:Vücudun hastalıktan ya da başka bir sebepten dolayı kaşınması anlamında kullanılmıştır. Kaşgarlı’da “*Etim barça: ermişti.-Vücudum bir hastalıktan dolayı kaşındı.*” anlamında kullanıldığı görülmektedir.[163]

Emirçge (Hakanî):Em sözcüğünden türetilmiş olup kıkırdak anlamında kullanılmıştır. [164]

Amrılıtur- (Uygurca):Uygur Budist metinlerinde meditasyon anlamında kullanılmıştır, sakinleşmek, sinirlerin yatışması ve rahatlamak için kullanılan bir yöntemdir. [164]

An:Birden fazla anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. 1) Anlayış, zekâ; 2) Hayır; 3) Çince den alıntı olduğu düşünülen bir kelime olup tıbbî tedaviler amacıyla kullanılan bir kuş ismi olarak kullanılmıştır. [165]

Eng (Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca):Yanak anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*Sarığ kığla eng.- O yanaklarımı sarı yaptı.*” şeklinde kullanımı bulunmaktadır. [166]

Ong- (Eski Türkçe, Hakanî, Kumanca):Kaşgarı’de mecalsiz kalmak, güçten düşmek ve solmak anlamlarında kullanılmaktadır.[169]

Enüç (Hakanî):Kaşgarı’de gözdeki katarakt olarak ifade edilmektedir. [172]

Enüçle-:Enüç kelimesine getirilen *-le* ekiyle yapılmıştır. Kataraktı tedavi etmek anlamında kullanılmıştır. Hakanî 11. yy metinlerinde “*Otaçı közüğü enüçledi. - Doktor gözümün kataraktını iyileştirdi.*” şeklinde kullanılmıştır. [175]

Öngüç: Gırtlak, boğaz ve yutak borusu anlamlarında kullanılmıştır. Kuzey merkez Kırgızcada *öngöç*, Güneydoğu Türkçede *öngöç* ve Turfan metinlerinde *öngük* şekilde kullanımları mevcuttur. Uygur metinlerinde bir boğaz hastalığı ismi olarak da geçmektedir: “*öngüç ağrığ igig - boğaz ağrılığı*” [172]

Onçsuz:Tedavi edilemez, çaresi bulunamaz anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde “*Uluğ törlüğü onçsuz serinçsiz emgeklerig - Çeşitli büyük tedavi edilemez ve çaresiz acılar*” şeklinde kullanımı mevcuttur. [174]

Anduz:Karın ağrısı, bit ısırığı ve çeşitli ağrıları dindirmek için kullanılan ottur. Şurubu da yapılarak içilmektedir. Günümüz Türkçesinde *andız otu* olarak kullanılmaya devam etmektedir.[178]

Önged-:Öng kelimesine getirilen *-ed* eki ile yapılmıştır. Birini tedavi etmek ve sağlığına kavuşturmak anlamında kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde “*Ne yeme em kılıp öngedmeser.-Hangi ilacı kullandıysak kullanalım tedavi edemedik.*”. Ayrıca Turfan metinlerinde “*İg tapa körsersen et öngedmekçi alp.- Hastalık hakkında kehanetlerde bulunursan tedavi etmek zor olur.*” şeklinde kullanımları mevcuttur.[179]

Öngedtur-:*-tur* eki getirilerek eyleme ettirgenlik özelliği verilmiştir. Tedavi ettirmek anlamında kullanılmıştır. Uygur metinlerinde “*İglerin ağrığların emletgeli öngedturgeli.- Onların hastalıkları tedavi eder.*” şeklinde kullanımı mevcuttur.[182]

Onguk- (Hakanî): Hastalıktan veya fiziki bir sebepten dolayı yüzün doğal renginden çıkması, solması anlamında kullanılmıştır. Kaşgarı’de “*Er yüzi onguktu.- Adamın yüzü soldu.*” şeklinde örneklendirilmiştir. [183]

Ongal-/ ongul- (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca):Ong- fiilinin pasif şekli olup tedavi edilmek, hastalıktan kurtarılmak anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde “*İgliğ erse bat ongulur.- eğer hastalığı hızlı bir şekilde tedavi edilirse...*”, Kodeks’te “*Er ongaldı.-Adam iyileşti.*” şeklinde kullanımları mevcuttur.[185]

Ar- (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Osmanlıca): Fiziki olarak yorulmak, tükenmek anlamlarında kullanılmıştır. Sadece sağlık anlamında kullanılmayıp çeşitli işlerde de güçsüzleşmek ve enerjisi bitmek anlamlarında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*Armaz osanmaz bolur. -*

Adam yorulmaz, enerjisi tükenmez." şeklinde kullanımları mevcuttur. [193]

Aruk-:Yemek yenmediğinden fiziki olarak gücün tükenmesi anlamında kullanılmıştır. *Ar-* fiiline getirilen *-uk* ekiyle yapılır.[214]

Arra-:Kaşgarî'de cinsel birleşme ve ilişkiye girme ve idrar anlamlarında kullanılmıştır. [196]

İrvi (Hakanî): Kaşgarî'de hasta insanları tedavi etmek için kullanılan bir Hint otu olarak tanıtılır. Ayrıca Kaşgarî'de "*İroi kulak -Uzun / siori kulak*" örneği ile bir kulak şekli olarak da kullanılmıştır.[198]

Artız: Uygur halk metinlerinde adı tam olarak bilinmeyen bir ilaç ismi olarak kullanılmıştır. [207]

Ark:İnsan dışkısı olarak kullanılan bu kelimenin çeşitli Türk diyalektlerinde *bok* kelimesi de aynı anlama gelecek şekilde kullanılır. [213]

Arka:Bir insanın, hayvanın veya herhangi bir şeyin arka tarafı olarak kullanılsa da insan için *bel* kullanımı da mevcuttur. Turfan metinlerinde "*Süsgüni arkası tutuşur.- Onun omuzları ve sırtı ağrıyor.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [215]

Arukluk (Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca):Bitkinlik, yorgunluk ve tükenmişlik anlamlarında kullanılmıştır. Kaşgarî'de "*Tmsin anıng arukluk.- Adam yorgunluktan kurtuldu.*" şeklinde örneklendirilmiştir. [218]

Uragün:Bir çeşit Hint ilacı olarak kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de hafif acı ve şekerli bir tadı olduğu yazılmaktadır. [219]

Arukla-:Bir insanın yorulduğu zaman dinlenmesi anlamında kullanılmaktadır. Uygur Budist metinlerinde "*Siz aruk, siz aruklang.- Yoruldunuz biraz dinlenin.*" şeklinde kullanımları mevcuttur. [220]

Erkek:Günümüz Türkçesinde de erkek olarak kullanılmaktadır. [223]

Erin (Uygurca, Harezmi, Kumanca, Kıpçakça, Çağatayca):Uygur Budist ve Maniheizt metinlerinde dudak anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca Çağataycada *ern* şeklinde de yazılmaktadır. [232]

İring:*İri* kelimesine getirilen *-n* ekiyle yapılmıştır. Günümüz Türkçesinde *irin* şekliyle kullanılmaktadır. Birçok Türk metninde yara içindeki mukus olarak kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde "*Yiring aşlıklar.- O aşâğılık şeytanlar irin yer.*" şeklinde kullanımı mevcuttur.[233]

Örün-:Erkeklik organının boşalması anlamında kullanılmıştır. Hakanî eserlerinde "*Er siki örüندی - Adamın siki boşaldı.*" şeklinde kullanılmıştır. [235]

Ersin-:*Er* ismine getirilen *-sin* ekiyle fiilleştirilmiştir. Bir gencin buluş çağına eriştiğini gösteren orgazm olabilme durumudur. Kaşgarî'de "*Oğul ersindi.- Çocuk ilk defa boşaldı.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [238]

Arsalık (Oğuz T. Osmanlıca):Osmanlıcada *aslık* olarak da yazılan bu kelime kadınlar için kısırlık ya da tam olgunlaşmamış anlamlarında kullanılmıştır. [238]

Esen (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca): Sağlıklı anlamında kullanılmaktadır. Günümüz Türkçesinde de "esenlikler dilerim" cümlesi kullanılmaya devam etmektedir. Kutadgu Bilig'de "esen enç tirilgil - sağlıklı yaşamak" şeklinde kullanılmıştır. [248]

Isır- /Isırık: Kaşgarî'de bit, pire veya başka hayvanların diş geçirmesi olarak tasvir edilir. [250]

Isırt- / Isırıl-:*Isır-* eyleminin pasif formları olarak kullanılmıştır. [251]

Osruk/osur-:Gaz çıkarmak ve osurmak anlamlarında kullanılan isim ve fiildir. Günümüz Türkçesinde de kullanımı mevcuttur. [250-251]

Esrük:Sarhoş ve bilincini kaybetmek anlamında kullanılmıştır.*Esür-* kelimesine getirilen *-ük* ekiyle yapılmıştır.Uygur halk metinlerinde "*Tegirmi tam içinde esrük boldung. - Etrafı çevrilmiş bir duvar içinde bilincini kaybetti/ sarhoş oldu.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [250]

Asur- (Uygurca, Kıpçakça, Osmanlıca):*Axsur-*, *apsur* şeklinde de yazılışları mevcut olup günümüz Türkçesinde hapsürmek anlamında kullanılmıştır. [251]

Esür-:Sarhoş olmak veya bilincini kaybetmek anlamlarında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "Neçe kılmağuş iş esürse kelür.-Eğer o kendinden geçmişe hiçbir şey yapamaz." şeklinde örneği mevcuttur. [251]

Aşuk (Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca):Birine karşı beslenen aşırı sevgiden dolayı içinde bulunulan fiziki ve ruhi durum olarak ifade edilir. Günümüz Türkçesinde *aşık* kelimesi ile kullanılır. Ayrıca ayak ile topuk arasındaki ekleme de *aşık* denmektedir. Kaşgarî'de *aşuk kemigi* olarak örneklendirilmiştir.[259]

Öşün:Omuz veya üst göğüs olarak kullanılmıştır. [263]

Eyegü (Tuvaca, Çağatayca, Hakanî, Kıpçakça, Harezmi, Osmanlıca):Kaburga anlamında kullanılmıştır.[272]

Aylığ (Eski Türkçe, Hakanî, Kıpçakça, Kumanca):Hakanî ve Kıpçakçada *aylu*, Kumancada *aylı* şeklinde yazılan kelime hamile kadını ifade etmek için kullanılmıştır. Eski Türkçe metinlerinde "*Eki aylığ kişi*

oğlın - İki aylık bir çocuk" şeklinde kullanımı mevcuttur. [272]

Uyuz: *Uduz* olarak da yazılan kelime bit ısırtığından kaynaklı bir hastalık ismi olarak kullanılmıştır. [276]

Azıglıg: Köpek dişi anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de azı dişi olarak da kullanılmaktadır. [284]

Bütgü (Hakanî): Çocuk dışkısı anlamında gelen kaka kelimesi ile özdeş şekilde kullanılmıştır. 11. yy Hakanî metinlerinde "Bütgü barmu - kakan var mı?" şeklinde kullanımı mevcuttur. [303]

Bitle-: *Bit* hayvan ismine getirilen *-le(n)* ekiyle fiilleştirilmiştir. Kişinin kendini veya başkasını bitlerden temizlemesi anlamında kullanılmıştır. Kaşgarî'de "*Er bit bitledi.- Adam bitlerini temizledi.*" şeklinde örneklendirilmiştir. [305]

Bitse- (Hakanî): Özellikle kafa kısmındaki yaraların iyileşmesinde kullanılır. Kaşgarî'de "*Baş bitse.- Baş iyileşti.*" şeklinde örneklendirilmiştir. [309]

Bok (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca): İnsan dışkısı anlamında kullanılmıştır. Ayrıca yeşil küf anlamında da kullanımı olmuştur. [310]

Boğ- (Uygurca, Çağatayca, Hakanî, Osmanlıca): Nefes alamamak anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Yarağsıznu boğdı eligde urup - Gereksiz olanlarını elleriyle boğdu.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [311]

Buğa: Kaşgarî'de Hindistan'da ithal edilen bir ilaç olarak adı geçer: "*sarığ buğra, boz buğra*" [312]

Bokuk: Guatr hastalığının adı olarak kullanılmıştır. Altaycada *poğok*, Hakasçada *poğo*, Kırgızcada *poğok*, güneydoğu Türkçesinde *pokak* şeklinde kullanılmıştır. [313]

Bağır / Bağırık (Eski Türkçe, Uygurca, Kıpçakça, Kumanca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca): Günümüz Türkçesinde göğüs kısmının orta kısmı olarak kullanılsa da Eski Türkçede karaciğer olarak kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Oğlum bu bağırım otı - Oğlum bu benim karaciğerimin ateşidir.*", Turfan metinlerinde "*Bağırdın tepremiş ig ol - Karaciğerinden bir hastalık oluşmuş.*" şeklinde kullanımları mevcuttur. [317-318]

Bağırsak / Bağırsuk (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Osmanlıca): Günümüz Türkçesinde de bağırsak şeklinde kullanılmaya devam etmektedir. [320]

Boğuz (Güneydoğu Türkçesi, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Osmanlıca): Tuvacada *bos*; güneydoğu Türkçesinde *buğuz, boğuz, buğaz*; Özbekçede *büğiz*; Kazakçada *buaz* şeklinde

kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de *boğaz* şeklinde kullanılmaya devam etmektedir. [322]

Büken: Üç farklı anlamda kullanılmıştır. Bük-köküne getirilen *-en* ekiyle yapılır. 1) Kavun, 2) İktidarsız, güçsüz, 3) İç organların veya bağırsakların bir kısmı olarak kullanılmıştır. [328]

Bögür / Bögrek: Günümüz Türkçesinde de böbrek olarak kullanılmaya devam etmektedir. Bazı diyaleklerde *pügrek, pürek*, Kazakçada *püğürek*, Kırgızcada *büyrek*, Kazancada *böyrek*, Osmanlıcada *bögrek, böbrek, böyrek* şekillerinde kullanımları mevcuttur. [328]

Bökseg (Uygurca, Hakanî, Çağatayca): Göğüs kısmının üst tarafı ya da kadın memesinin üst kısmına verilen isimdir. Uygur Budist metinlerinde "*İşin böksegün ömgekediler.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [329]

Baltır: Bacağın arka kısmı olan ve günümüz Türkçesinde baldır olarak kullanılan kelimedir. [334]

Balığ: Yaralı anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Bu ödleg okı birle köngi balığ - Bu adamın aklı zamanın oku ile yaralandı.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [335]

Bilek (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Osmanlıca): İnsanın kol ile el kısmının birleştiği yere denmektedir. Günümüz Türkçesinde de *bilek* olarak kullanımı devam etmektedir. [338]

Beng/ Meng (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca): Özellikle yüzde olmak kaydıyla vücudun çeşitli yerlerinde olan çeşitli büyüklükteki siyahlıklara denmektedir. Kaşgarî'de "*Ya olar kızıl eng bu engke menge - Onlar kırmızı yanak ve yanakta bir ben.*" şeklinde örneklendirilmiştir. [346]

Bun-, Mun- / Buna-, Muna- / Bunak, Munak (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca): Bir kişinin yaşlılıktan veya beyinsel bir hastalıktan dolayı unutkan olmaya başlaması anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde *buna-*, *bunak* şeklinde kullanılmaktadır. Kutadgu Bilig'de "*Ukuşluğ kişi kör karısa munar - Zeki adam yaşlanmaya başlayınca bunadı.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [347-348]

Beni / Beyni / Beyin (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca): Günümüz Türkçesinde beyin olarak kullanılan bu kelimenin çok çeşitli şekilleri mevcuttur: Hakasçada *mi*, güneydoğu Türkçesinde *minge/mingü/ming*, orta-kuzey Kırgızcada *mi*, Kazakçada *my*, Kırım Türkçesinde *ming*, Çuvaşçada *mine* gibi. [348]

Bengiz (Eski Türkçe, Uygurca, Kıpçakça, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Osmanlıca): Yüz ve yüz rengi

anlamlarında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de kullanımı devam etmektedir.[352]

Bert-Daha çok deri üzerinde meydana gelen yaralama ve incitme anlamlarında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde *pert etmek* olarak kullanılmaya devam etmektedir. Prof. Paul Perrot'ta "*Sıdı seni bertgeli it - O seni incitir.*" şeklinde kullanım mevcuttur. [358]

Bertiş:Bert- sözcüğüne getirilen -iş eki ile yapılmaktadır. Karşılıklı yaralamak anlamında kullanılmıştır. Hakanî 11. yy metinlerinde "*Olar bir ikindining könglin bertıştirdiler - Birbirlerini kızdırıp birbirlerini yaraladılar.*" şeklinde kullanılmıştır.[359]

Burki- (Uygurca, Hakanî):Özellikle eklem yerlerinde meydana gelen dönmelere ve incinmelere denmektedir. Uygur halk metinlerinde "*Koxşak burki bolor - O zayıflamış ve burkulmuştu.*" şeklinde kullanımları mevcuttur. [360]

Burun (Uygurca, Kıpçakça, Kumanca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca):İnsanın kafasında bulunan koku alma organı anlamında kullanılmaya devam etmektedir.[366]

Bür-/Bürme- (Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça):İnsana ait kolu veya ayağı çevirerek incitmek anlamında kullanılmıştır. Osmanlıcada ve günümüz Türkçesinde *burma* olarak kullanılmaktadır. [366]

Büriş- / **Bürüş:**Kaşgarî'de *büzüşmek* anlamında örneklendirilmiştir.[370]

Buş- (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca):Sinirlenmek anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Buşar ödte beglerke barma yağuk - O sinirli olduğu zaman yakınına yaklaşma.*" şeklinde kullanılmıştır. [377]

Buşı-Buş- fiiline getirilen -ı ekiyle isimleştirilmiştir. Çabuk sinirlenen anlamında kullanılmıştır. [377]

Baş (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Harezmî, Kıpçakça, Osmanlıca):Moğolcada *yara*, Arapçada *cerahat* anlamlarına gelen kelime *yara* anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Köngül kılma baş. Gönlüümü yaralama.*" şeklinde kullanılmıştır.

Başa-Kesik atarak yaralamak anlamında kullanılmıştır.[377]

Başlığ (Eski Türkçe, Kıpçakça, Hakanî, Harezmî, Osmanlıca):Yaralı anlamında kullanılmıştır. Harezm 14. yy metinlerinde "*Yetmiş eki yerde başlığ boldı - Yetmiş iki yerde yaralandı.*" şeklinde kullanıma rastlanır.[381]

Başla-Baş kelimesine getirilen-la ekiyle yapılır. Yaralamak anlamında kullanılmıştır. [382]

Bez:Ciltteki tümör, yanık veya yaraların iyileşmesi sırasında yeniden oluşan deri yüzeyine denmektedir. [388]

Bezgek (Uygurca, Harezmî, Kıpçakça):Bez sözcüğüne getirilen -gek ekiyle yapılmıştır. Sıtma hastalığına verilen isim. [391]

Çıban / Çıbıkan (Uygurca, Hakanî, Kıpçakça, Osmanlıca):Ciltte çıkan iri başlı yaraya verilen isim. [396]

Çük / Çübek:Özellikle çocuk cinsel organına verilen isimdir. [396]

Çeçek:İrinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık anlamında kullanılmıştır.[400]

Çügde (Uygurca, Hakanî):Kaşgarî'de şakak(temporal kemik)diye bilinen yüzün kısımlarını destekleyen mastoid çıkıntısına verilen isimdir.[414]

Çikin (Hakanî, Çağatayca):Kaşgarî'de stresi azaltan ve kalbi güçlendiren bir ot olarak tanımlanmaktadır.[415]

Çelpek:Göz kenarlarında bulunan -özellikle sabahları- mukus kalıntısıdır. Çok çeşitli yazımları mevcuttur: Güneybatı Osmanlıcada *çelpik*, güneydoğu Türkçesinde *çilpak*, orta kuzey Kırgızcasında *çilpak*, Kazakçada *şelpek*, Kıpçakça, Osmanlıca ve günümüz Türkçesinde de *çapak* olarak yazılmaktadır.[418]

Çildeg/Çildey (Hakanî):Kaşgarî'de özellikle atların göğüs kısmında çıkan ülser tipi yaralara denmektedir. Dağlama yöntemi ile tedavi edildiği yazılmaktadır. [419]

Çoluk(Uygurca, Hakanî, Çağatayca):Tek kolu olan anlamında kullanılmıştır. Kaşgarî'de *çolak* olarak yazılmaktadır. [419]

Çörgü:Önceki kelimelerden *bütgü* ile yaklaşık aynı anlama gelmekte olup idrar etmek, çiş yapmak anlamlarında kullanılmaktadır.Kaşgarî'de "*çörgü bar mı?*" şeklinde örneklendirilmiştir.

Çiş (Hakanî):Çörgü, *bütgü* ile aynı anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. İdrar ve işemek anlamında kullanılmaktadır ve günümüz Türkçesinde kullanımı devam etmektedir.[430]

Çişe-Çiş kelimesine getirilen -e ekiyle eylemleştirilmiştir. 11. yy Hakanî metinlerinde "*Oğlan çışedi- Çocuk işedi ve kakasını yaptı.*" şeklinde kullanılmıştır. [431]

Çişet-Çiş kelimesine getirilen -et ekiyle ettirgen özellik katılmıştır. 11. yy Hakanî metinlerinde "*Urağut kençin çışetti - Kadın çocuğunu işetti ve kakasını yaptırdı.*" şeklinde kullanılmıştır.[431]

Tab / Tap (Hakanî, Harezmi, Kıpçakça):Vücuttaki yara izi veya leke anlamlarında kullanılmıştır.[434]

Tapçalığ:*Tab* kelimesine getirilen *-çalığ* ekiyle yapılmıştır. Yaralanmış, şekli bozulmuş anlamlarında kullanılmıştır.[437]

Tapçasız:*Tab* kelimesine getirilen *-çasız* ekiyle yapılmıştır. Yaralanmamış, zarar görmemiş anlamlarında kullanılmıştır. [437]

Tobık / Tobuk / Topık(Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça):Ayağın arka kısmında bulunan yuvarlak kısma denmektedir. [437]

Tupulğak (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça):İki farklı anlamda kullanılmıştır. 1) Kolik hastalık yani bağırsak sancısı, 2) Keskin kokulu sebzelemler anlamındadır. Uygur Budist metinlerinde "*Tupulğak énegüke em - Bağırsak sancısı için bir ilaç.*" şeklinde kullanımı mevcuttur.[441]

Tupulğakka:Bağırsak sancısı için kullanılan ilaca verilen isimdir. Uygur halk metinlerinde kullanılmaktadır.[441]

Tutuk (Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça):Birden çok anlama gelen *tut-* kelimesine getirilen *-uk* ekiyle yapılmıştır. Kapalı, dilsiz, korkudan veya heyecandan paraliz olmuş anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır.[453]

Tit(Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Osmanlıca):Ağrımak, sızımak anlamlarında kullanılmıştır. Kaşgarî'de "*Baş titig titti - Yarası çok ağrıdı.*" şeklinde örneklendirilmiştir. [450]

Titig:*Tit*-eylemine getirilen *-ig* ekiyle yapılmıştır. Ağrı, sızı, acı anlamlarında kullanılmıştır. Kaşgarî'de kullanımı mevcuttur.[455]

Titre- / Titret-:*Tit*-eylemine getirilen *-re / -re-t* ekleriyle yapılmıştır. Vücudun hastalık veya ruhi bir durumdan dolayı titremesi anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de kullanımını korumaktadır. [460]

Tuğ-(Eski Türkçe, Uygurca, Kumanca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca):Çocuk dünyaya gelmesi olarak kullanılmıştır. Sadece insan olmayıp canlı-cansız her şeyin ortaya çıkması anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Tuğmuş elinden çıkıp - Doğduğu ülkeden çıkmış.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [468]

Tuğtur-:*Tuğ-* kelimesine getirilen *-tur* ekiyle yapılmıştır. Doğurtmak anlamında kullanılmıştır.[468]

Tuğur-:Doğmak eylemini yerine getirmek anlamında kullanılmıştır. [472]

Tağla-(Hakanî):Daha önceleri hayvanların sahibinin belli olması için ateşli demirle yapılan işaretleme zamanla yaraların dağlanması şeklinde de kullanılmıştır. [469]

Tuğum:*Tuğ-*eylemine getirilen *-um* ekiyle yapılmıştır. Yeniden doğmak, canlanmak anlamlarında kullanılmıştır. Turfan metinlerinde "*Emgeklig tuğumlarığ - Hoşa gitmeyen bir yeniden doğuş.*" şeklinde kullanılmıştır. [470]

Tögne- (Uygurca, Hakanî):*Tağla-* kelimesi ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılır. Örneklerde daha çok insan yaralarının dağlanması anlamında kullanılmıştır. Turfan metinlerinde *tögneserterim* olarak kullanılmıştır. Hakanî 11. yy'da "*Ol başın tögnedi - O adam yarayı dağladı.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [485]

Töl (Uygurca, Oğuzca, Çağatayca, Harezmi, Osmanlıca):Üremeyi sağlayan tohum anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca bazı metinlerde de evlat anlamında kullanılmıştır. Uygurca 8. yy halk metinlerinde "*éldin xandin töli yok - Hanın hiç oğlu yok.*" şeklinde kullanımı mevcuttur.[490]

Tal- (Hakanî, Çağatayca, Harezmi):Güç kaybetmek, bilincini kaybetmek, bayılmaya başlamak anlamlarında kullanılmıştır. 11. yy metinlerinde "*talğan em - epilepsi, sara*" hastalığı olarak kullanılmıştır.[490]

Tılak (Çiğil, Hakanî, Kıpçakça, Osmanlıca):Klitoris anlamında kullanılmıştır. Bazı Osmanlı metinlerinde *dilçik* olarak da yazılmıştır. [495]

Tolgat-:Eski Türkçe ve Uygur mani metinlerinde *emget-* kelimesi ile aynı anlama gelmektedir ve acıya sebep olmak, ağrıtmak anlamlarında kullanılmıştır. [497]

Talağu:Kaşgarî'de kanlı dizanteri anlamında açıklanmıştır. [497]

Tıl / Til (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Osmanlıca):Ağız içinde bulunan ve tatma duyumlarının bulunduğu organık olan dil anlamında kullanılmıştır. Hakanî 11. yy metinlerinde "*Ol angar tıl tegürdi. - O diliyle ve ağızıyla kendine zarar verdi.*" şeklinde kullanımı mevcuttur.[489]

Tulas(Hakanî):Soluk anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Tümen yılda berü tul erdim tulas.- Yıllarca yüzü soluk bir dulum vardı.*" şeklinde kullanılmıştır.[502]

Tamğak (Uygurca, Hakanî, Çağatayca):Damak anlamında kullanılmıştır.[505]

Tumağu (Uygurca, Hakanî, Osmanlıca):*Tum-*sözcüğüne getirilen *-a/-ğu* ekleriyle yapılmıştır. *Tum* kelimesinin anlamı baş soğukluğu (nezle, grip) olarak

açıklanmıştır. Türkiye Türkçesinde dumağ, dumağı şeklinde kullanılmaktadır.[505]

Tamar/ Tamır (Oğuzca, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca):Canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal olarak kullanılmıştır. Turfan metinlerinde "*Kimning tamarı yoğun boslar kanağı yéngi - Eğer bir adamın damarı kanı taşıyacak kadar kalınlaşmışsa...*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [508]

Temregü (Hakanî, Çağatayca):Deride oluşan ve derinin kabuk kabuk gibi görünmesine neden olan, günümüz Türkçesinde temriye olarak bilinen hastalık ismi. Metinlerde çeşitli şekillerde yazımı mevcuttur:Hakasçadatemire, Kırgızcadave Kazakçada temiretki, Orta Güney Özbekçede temiratki, Osmanlıcada temire.[509]

Tın / Dın (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Harezmi, Kıpçakça, Kumanca):İki anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır: nefes almak ve dinlenmek. Uygur Budist metinlerinde "*Tın alu umasar - Eğer o nefes alamazsa.*" şeklinde kullanımı mevcuttur.Kutadgu Bilig'de de "*Kesgil axır tınım - Sonunda nefesimi kesti.*" şeklinde kullanılmıştır. [512]

Tongu:Sağır anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Tongu bolsa tegmez biligke elig.- Eğer o kişi sağır olursa eli bilgiye ulaşamaz.*" şeklinde kullanılmıştır.[515]

Tınc:*Tın-* kelimesine getirilen -ç ekiyle yapılmıştır. Dinlenmiş anlamında kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde dinç olarak kullanılmaktadır. [516]

Tonçuk- (Hakanî, Harezmi):Boğulmak, boğulmaktan dolayı bilincini kaybetmek anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca metinlerde yazılışı *duncuk-* şeklindedir.[517]

Tınığ:*Tın-* kelimesine getirilen -ğ ekiyle yapılmıştır. Nefes anlamında kullanılmıştır. *Kaşgari'de* "*Er uluğ tındı.-Adam derin bir nefes aldı.*" şeklinde kullanımı mevcuttur.[519]

Tınlığ:Yaşayan, nefes alan canlı anlamında kullanılmıştır. 8. yy Mani metinlerinde "*Beş törlüğ tınlığ - Beş çeşit canlı türü*" şeklinde kullanımı mevcuttur. Kutadgu Bilig'de de "*Kamuğ tınlıglarka rüzü bergen. - Yaşayan bütün canlılara günlün yiyeceklerini verir.*" şeklinde kullanılmıştır. [520]

Ter / Terit (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Harezmi, Osmanlıca):Derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı anlamında kullanılmıştır.[528-536]

Teri(Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Harezmi):Günümüz Türkçesinde

de deri şekliyle kullanılmakta olup canlı varlıkların cildi anlamında kullanılmıştır. [531]

Türtüngü (Uygurca):*Türtün-* (sürmek) kelimesine getirilen -gü ekiyle yapılmıştır ve merhem anlamında kullanılmıştır. [537]

Turuk:Çok zayıflamış, bir deri bir kemik kalmış kişiler için kullanılan isim. Uygur Mani metinlerinde "*Kücsüz turuk kişiler - Zayıf sıksa kişiler*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [539]

Tirig (Eski Türkçe, Uygurca, Kırgızca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca):Yaşayan, canlı anlamlarında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde diri şeklinde kullanılmıştır. Turfan metinlerinde "*Manga yeme tirig öz negülük ol -Benim için kullanım ömrü nedir?*" şeklinde kullanılmıştır. [543]

Tırnak(Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Harezmi, Osmanlıca):İnsanda veya hayvanlarda ayak - el uçlarındaki kısma denir. Günümüz Türkçesinde de *tırnak* olarak kullanılmaya devam etmektedir.Bazı Türk diyalektlerinde çeşitli yazımları mevcuttur: Tuvacada *trağ*, Ortagüney Özbekçede *tirnok*, Güneybatı Azerice ve Türkmencede *dırnak*. [551]

Tirsgek:İki farklı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. 1) Kol ile ön kol arasındaki eklem arka yanı, 2) Göz çevresinde çıkan ve günümüz Türkçesinde arpacık adıyla bilinen rahatsızlık. [553]

Tış (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca):Ağız içinde bulunan ve çiğneyeme yarayan kemiksi parçalara verilen isimdir. Günümü Türkçesinde de diş olarak kullanılmaktadır. Kutadgu Bilig'de "*Tılngı ködezgl tışing sınmasın. - Ağız sıkı tut ki dişin kırılmasın.*" şeklinde kullanılmıştır.[557]

Tişi (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Osmanlıca):Cinsiyet olarak dişi anlamında kullanılmıştır. Çoğu Kuzeydoğu diyalektlerinde *tizi, tiji, diji* şeklinde kullanılmaktadır. Günümüz Türkçesinde *dişi* şeklinde kullanılmaya devam etmektedir.[560]

Taşak (Kumanca, Kıpçakça, Hakanî):Erkek cinsel organı altında bulunan yumurtalıklara verilen isimdir.[562]

Toy (Hakanî):Tıbbî bir bitki ismi olarak kullanılmıştır. [567]

Tiz (Uygurca, Kumanca, Kıpçakça, Çağatayca, Hakanî):Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer olarak kullanılmaktadır. Osmanlıcada *diz* şeklinde kullanılmıştır. [570]

Töz- (Kıpçakça, Çağatayca, Harezmi, Kumanca):Acı çekmek, sıkıntıya katlanmak anlamında

kullanılmıştır. Kıpçakça 11. yy metinlerinde “*Er tumluğka tözdi.- Adam soğuktan dolayı şiddetli acı çekti.*” anlamında kullanımı mevcuttur.[572]

Taz / Tas (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça): Kel anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca metinlerde *daz* şeklinde kullanılmıştır. [570]

Tazla-(Hakanî): Taz kelimesine getirilen *-la* ekiyle yapılır. Kelleştirmek anlamında kullanılmıştır. [576]

Tazar- (Hakanî): Taz kelimesine getirilen *-ar* ekiyle yapılır. Kel olmak anlamında kullanılmıştır. Hakanî 11. Yy metinlerinde “*Tazardı neng. – O şey kel oldu.*” şeklinde kullanılmıştır. [577]

Kabar- / Kabarçak (Uygurca, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca): Vücutta oluşan sivilce gibi küçük şişkinliğe verilen isimdir. Uygur Budist metinlerinde “*Kabaru kelmiş etindeki söl suvın - Kabarmış etine sıvı gelmiş.*” şeklinde kullanılmıştır. [585-586]

Kabart- (Uygurca, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca): *Kabar* kelimesine getirilen *-t* ekiyle yapılmaktadır. Derinin kabarmasına sebep olmak anlamındadır. [586]

Kabargan: *Kabar-* kelimesine getirilen *-gan* ekiyle yapılmıştır. Deride kabarcık şeklinde oluşan hastalık. [587]

Kadaşlık: Kan bağı olan kişiler anlamında kullanılmıştır. [607]

Kutuz (Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Osmanlıca): Kaşgarî’de köpek ısırığından bulaşan delirme hastalığı olarak kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de *kuduz* olarak kullanılmaya devam etmektedir. [608]

Kıl (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Kumanca, Osmanlıca): İnsan veya hayvanların derisinde çıkan ipliksi uzantı anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de aynı şekilde yazılmaktadır. Kutadgu Bilig’de “*Kıl kalığığ todı*” şeklinde kullanılmıştır. [614]

Kol (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Kumanca, Osmanlıca): İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde kullanımı devam etmektedir. [614]

Koltuk (Çağatayca, Kıpçakça, Kumanca, Hakanî): Kolun omuzla birleştiği yerin altındaki çukurluk anlamında kullanılmıştır. [619]

Kulkak: İşitme organına verilen isim. Eski Türkçe 8. yy metinlerinde “*Körmedük kulkakın işitmediük. - Göz görmedi kulak işitmedi.*” şeklinde kullanılmıştır. [621]

Kam (Eski Türkçe, Uygurca, Kumanca, Çağatayca, Kıpçakça, Harezmi, Hakanî): Büyücü, şifacı, ozan anlamlarında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*Kerek tut otaçı kerek erse kam. -İster şifacı ister efsuncu olsun.*” şeklinde kullanılmıştır. [625]

Kamçu / Kamçıgu: Kangren veya vücudun bazı yerlerinde çıkan kırmızılık, kan toplaması anlamlarında kullanılmıştır. [626]

Kamğır-: Şekli bozulmak, zarar görmek anlamında kullanılmıştır. Hakanî 11. yy metinlerinde “*Anıng yüzi kamğırdı. - onun yüzü felçten dolayı bozuldu.*” şeklinde kullanılmıştır. [627]

Kumşuy (Hakanî): Kaşgarî’de bit olarak açıklanmaktadır. [629]

Kan (Eski Türkçe, Uygurca, Kıpçakça, Kumanca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Osmanlıca): İnsanlarda ve hayvanlarda yaşamı sağlayan kırmızı renkteki sıvıya verilen isim. Günümüz Türkçesinde de aynı şekilde kullanımı devam ettirmektedir. Kutadgu Bilig’de “*Kayu eydi kan tutmuş emdi muni aça bergü iççil akitğu kan.- Biri söyledi ki kan basıncı yüksek bu yuzden damarını açıp kanın akmasına izin verilmeli.*” şeklinde kullanımı mevcuttur. [629]

Kanat-: *Kan* kelimesine *-at* ekiyle yapılmıştır. Kan akmasına sebep olmak anlamında kullanılmıştır. [635]

Kana(ğ)-: *Kan* kelimesine *-a(ğ)* ekiyle yapılmıştır. Kanın akması anlamında kullanılmıştır. [636]

Kanlığ-: *Kan* kelimesine *-lığ* ekiyle yapılmıştır. Kanın olduğu yer anlamında kullanılmıştır. [638]

Kart (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Osmanlıca): Deride oluşan bir ülser türüne verilen isimdir. Ayrıca tazeliği gitmiş yani suyu çekilmiş deri anlamında da kullanılır. Yaşlanan insanlara “*kart kişi*” denmektedir. [647]

Karta-: *Kart* kelimesine getirilen *-a* ekiyle yapılır. Yaranın kabuğunun iyileşerek dökülmesi anlamında kullanılmaktadır. 11. yy Hakanî metinlerinde “*Bütmiş başığ kartadı. - İyileşen yarasından kabuğu ayrıldı.*” şeklinde kullanılmıştır. [649]

Karak (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Osmanlıca): Göz, göz bebeği veya göz küresi gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*körüğli karak - gören göz*” şeklinde kullanımı mevcuttur. [652]

Kırğın: Katliam, salgın hastalık gibi anlamlara gelmektedir. Uygur Budist metinlerinde “*Kıyn kırğın tegürür. - Bulaşıcı hastalık şiddetli şekilde onları cezalandırdı.*” şeklinde kullanılmıştır. [654]

Kuruğsak / Kursak (Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Osmanlıca):Mide anlamında kullanılmıştır. [657]

Karağu (Hakanî):Kör olmak anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'de "*Bolsu közsüz karağuka köz. - Cahil adam kördür.*" şeklinde kullanılmıştır.[656]

Karağur:-r ekiyle isimleştirilmiştir. Kör anlamındadır. [656-658]

Karın (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Osmanlıca):Bağırsak, mide, böbrek gibi organları barındıran bölgeye karın denmektedir. Kutadgu Bilig'de "*Karında kara karnı todsa. - Bütün insanların karnı doysa.*" şeklinde kullanımı mevcuttur. [661]

Karındaş:Aynı karından olma kişilere denmektedir. Günümüz Türkçesinde kardeş olarak kullanılmaktadır. [662]

Kus-:Midedekileri dışarı çıkarmak anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de kullanımı devam etmektedir. [666]

Kustur-:*Kus-* eylemine getirilen *-tır-* eki ile yapılmıştır. [666]

Kusıg / Kusğak:İğrenme ve mide bulantısı haline denmektedir.[667]

Kasıg / Kasık:Vücudun uyluk ile karın arasında kalan bölgeye verilen ad olarak kullanılmıştır. [666]

Kısır:Çocuğu olmayan, döllenenmeyen anlamlarında kullanılmıştır. *Arsalık* kelimesiyle yaklaşık aynı anlama gelmektedir. Günümüz Türkçesinde de anlamını korumaktadır. [668]

Kaşı-:Fizikî bir sebepten dolayı tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovma anlamında kullanılmıştır. [671]

Kaşı-:*Kaşı-* eylemine *-t* ekiyle yapılmaktadır. Kaşıma eylemini başkasına yaptırma anlamında kullanılmıştır. [671]

Kaşın-:*Kaşı-* eylemine *-t* ekiyle yapılmaktadır. Kişinin kendi kendine kaşınması anlamında kullanılmıştır. [674]

Kız (Eski Türkçe, Kırgızca, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Osmanlıca):Evlenmemiş kız çocuğu anlamında kullanılmıştır.[680]

Kızılıg:Bakirelik anlamında kullanılmıştır. [684]

Köbek /Göbek (Çağatayca, Türkmen, Osmanlıca):13. yy'dan önce metinlerde karşılaşılmayan

bir kelime olarak kaydedilmiştir. Karnın ortasında bulunan çukurluk veya delik anlamındadır. [688]

Kövdöng:İnsan bedeni anlamında kullanılmıştır. Ortakuzey Kırgızcada *ködön*, Ortakuzey Kazakçada *kewde*, Güneybatı Özbekçede *gavda*, Kazancada *gewde*, Nogaycada *kevde*, Azericede *kövde*, Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde *gövde* şeklinde yazılmaktadır. [688]

Kiçi-/Gici- (Hakanî, Kumanca, Kıpçakça):Kaşıntı, kaşınma anlamlarına gelmektedir. Hakanî 11. yy metinlerinde "*Etim kiçidi. - Etim kaşındı.*" şeklinde kullanılmıştır. [695]

Kiçit-:*Kiçi-* eylemine getirilen *-t* ekiyle yapılmıştır. Kaşındırmak anlamında kullanılmıştır.[695]

Köt/ Göt:İnsan veya hayvanlarının arka kısmı bel aşağısı için kullanılır. Günümüz Türkçesinde de kullanılmaya devam etmektedir.[700]

Kégen (Uygurca):Hastalık anlamına gelmektedir. İg kelimesiyle aynı anlamda kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde "*Kezik ig kégen kılğuçı.-(Şeytanlar) bulasıcı hastalıklara sebep olmaktadır.*" şeklinde kullanılmıştır. [712]

Keküş:Kaşgarî'de şişliklere uygulanan bitkisel ilaç ismi olarak kullanılmıştır.[714]

Kögüz:İnsanlarda göğüs kısmına denmektedir. Çok eski bir kelime olup Çuvaşçada *kakar* olarak yazılmaktadır. Ayrıca Kuzeydoğu diyalektlerin çoğunda *kögüs*, Güneybatı Azericede *köks*, Türkmencede *köküs*, Osmanlıcada *göğüs* şeklinde yazılmaktadır. Diğer diyalektlerde *töş* veya *kökrek* olarak kullanılmaktadır. [714]

Kem / Kemlig:Hastalık anlamında kullanılmıştır. İg kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Metinlerde *ig kem* şeklinde kullanımları mevcuttur. Kutadgu Bilig'de "*Ol ig kem ne ermiş ayu bedriler. - Hastalığın ne olduğunu söylediler.*" Günümüz Türkçesinde kötü fena anlamına gelmektedir.[720-722]

Kemle-:*Kem* kelimesine getirilen *-le* ekiyle yapılmıştır. Hasta etmek anlamında kullanılmıştır. [722]

Kemlet-:*Kem* kelimesine getirilen *-le* ekiyle yapılmıştır. Birini hasta etmek anlamında kullanılmıştır.[722]

Kemlen-:*Kem* kelimesine getirilen *-len* ekiyle yapılmıştır. Hastalanmak anlamındadır. [722]

Kemsiz:*Kem* kelimesine getirilen *-siz* ekiyle yapılmıştır. Hastaliksız ve zararsız anlamlarındadır. [723]

Kirpik (Uygurca, Çağatayca, Hakanî, Kumanca, Harezmi):Köz kapağındaki kıllara verilen isimdir. Kıpçakçada *kerpik* şeklinde yazılmıştır. [737]

Köz / Göz (Eski Türkçe, Uygurca, Harezmi, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca):Görme organına verilen isim. Kutadgu Bilig’de “*Körürmen közin. -Gözlerimle görürüm.*” şeklinde kullanımı mevcuttur. [756]

Közsüz:Gözü olmayan, göremeyen anlamında kullanılmıştır. *Karağu* kelimesiyle aynı anlamdadır. [762]

Leşp:Uygur metinleri sağlık belgelerinde yazılmıştır. Sümük veya balgam anlamında kullanılmıştır. “*Leşp aşığlar. - Sümük yiyen.*”[764]

Munğul / Munğan:Zihinsel engelli, düşünmeyi beceremeyen anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde “*Öğümin köngülüümün içğınıp munğul bolup bilinmezmen. - Düşünme yetimi kaybettiğim için neler olduğunu bilmiyorum.*” şeklinde kullanılmıştır. [768]

Sı-:Herhangi bir şeyin kırılması anlamında kullanılmıştır. Sağlıkta ise kemiklerin kırılması şeklinde kullanılmıştır. Uygur Mani metinlerinde “*Süngükün sımanglar - Kemiğini kırma.*” şeklinde kullanılmıştır.[782]

Suvsa- / Susa-(Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Harezmi, Kumanca):*Su(v)* kelimesine getirilen *-sa* ekiyle yapılmıştır. Susuzluk halinin ortaya çıkması anlamındadır. Kıpçak metinlerinde *suşa-* şeklinde yazımı mevcuttur. [793]

Sıç- (Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Osmanlıca):İnsan ve hayvanların boşaltım yapmasına denir. Büyük tuvalet etmek anlamında kullanılmıştır. Ortakuzey Kırğızcada *çıç-* şeklinde yazılmıştır. [795]

Sid-:Çiş yapmak, işemek anlamında kullanılmıştır. Uygur halk metinlerinde “*Yérke sidip - Yere işemek*” şeklinde kullanılmıştır. [799]

Sidit- / Sidtür-:İşeme eylemini yaptırmak anlamındadır. Hakanî 11. yy metinlerinde “*Uraşut oğlın siditti. - Kadın çocuğuna çiş yaptırdı.*” şeklinde kullanılmıştır. [799]

Sidük:*Sid-* eylemine *-ik* eki getirilerek yapılmıştır. İşeme, çiş anlamlarındadır. Günümüz Türkçesinde *sidik* şeklinde kullanımı devam etmektedir.[801]

Soduk:Tükürmek veya salya anlamlarına gelen *sod-* eylemine *-uk* eki getirilerek isimleştirilmiştir. Tükürük veya salya anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. [800]

Sağak/Sakak/Sakal: Yüz ve çene çevresinde çıkan kıllara verilen isimdir. [807-808]

Sağlık:Fiziksel, sosyal ve ruhsal olarak tam iyilik halinde olması anlamında kullanılmıştır. [809]

Sağrı:Özellikle atlarda bulunan ve memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüme verilen isimdir.[815]

Sik- / sik:Kaşgarî’de erkek cinsel organına ve cinsel birleşme eylemine verilen isim.[818]

Sökrük:Kaşgarî’de klitoris anlamına gelen *tilak* ile aynı anlamda olduğu belirtilmiştir. [822]

Sem:Tek başına kullanılmayan, genellikle *em* kelimesi ile birlikte kullanılan kelime *em sem* şeklinde ilaç, çare, deva anlamlarında kullanılmaktadır. Uygur Budist metinlerinde “*Uküş törlüg ém sem -Birçok çeşitte ilaç*” şeklinde kullanılmıştır. Kaşgarî’de “*em sem - ilaç, çare*” şeklinde açıklanmıştır.[828]

Semle:Yine emle- ile birlikte kullanılmakta olup tedavi etmek anlamındadır. Kaşgarî’de “*Ol anı emledi semledi. - Onu tedavi etti.*” şeklinde örneklendirilmiştir. [829]

Sın:İnsan bedeni anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*Sınım süngüküm - Bedenim ve kemiklerim*” şeklinde kullanılmıştır. [832]

Sın- (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Harezmi, Osmanlıca):Fiziksel olarak kırılmak anlamındadır. Özellikle insan kemikleri kırılmasında kullanılır. Uygur Budist metinlerinde “*Süngüki sındı. - Kemiği kırıldı.*” şeklinde kullanılmıştır. [833]

Sınuk:Kırık anlamında kullanılmıştır.Günümüz Türkçesinde *sınıkçı, kırıkçı* anlamında kullanılmaktadır. [837]

Süngük (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Harezmi, Osmanlıca):Kemik anlamına gelmektedir. Kuzeydoğu diyalektlerinde *sök*, Güneybatı diyalektlerinde *söngek/süngök/süyek/songak/söyek* gibi çeşitli şekillerde yazımı mevcuttur. [838]

Süngüklüg / Süngüklen-:Kemiğe bürünmek veya kemikli olmak anlamlarında kullanılmıştır. Hakanî metinlerinde “*Oğlan sünüklendi. - Oğlan büyüdü kemikleşti.*” şeklinde kullanımı mevcuttur. [839]

Sinir / Sinür (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Harezmi, Osmanlıca):Duyuların çalışmasını sağlayan kılcal damarlara verilen isimdir. Kaşgarî’de “*Er ol siniri kurulğan - Adamın kasları sürekli kramp oluyor.*” şeklinde örneklendirilmiştir.[841]

Sinirke:Küçük sinir damarcıklarına verilen isimdir. [841]

Sızla- (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Osmanlıca):Keskin bir ağrı, acıma anlamlarında kullanılmıştır.Hakanî 11. yy metinlerinde “*Anıng tışı buzdın sızladı. - Onun soğuktan dolayı sızladı.*” şeklinde kullanılmıştır.[863]

Sızlağ:Sızlama, acıma anlamında kullanılmıştır.[863]

Sızlat-:*Sızla-* eylemine getirilen *-t* ekiyle yapılır. Birinin canını acıtma veya sızlatma anlamında kullanılmıştır. [863]

Yuvğa: İki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır: 1) Evlilik dışı doğan çocuk, 2) Üvey evlat . Kutadgu Bilig’de “*Bayusa baş egmez bodun yuvğası. - Soysuz insanlar zengin olunca saygıdeğerlikleri biter.*” şeklinde kullanılmıştır. [874]

Yuvğalan-:Hasta huylu, karakersiz olmak anlamında kullanılmıştır. [875]

Yavrı-:Kaşgarî’de hastalıktan veya yaşlanmaktan dolayı güçsüzleşmek, güçten düşmek anlamında kullanılmıştır. [879]

Yavrit-:Güçsüzleştirmek, zayıflatmak anlamlarında kullanılmıştır. [879]

Yota (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca):Çok nadiren kullanılan anatomik bir kelime olup kış, uyluk anlamında kullanılmıştır. [886]

Yötül- (Uygurca, Çağatayca):Öksürmek anlamında kullanılmıştır. Kuzeydoğu Altaycasında *yötel*, Baraba diyalektinde *yödöl*,Tuvacada *çödül*, Kazancada *yutel* şeklinde yazılmaktadır.[889]

Yuk-:Bulaştırmak (hastalık) anlamında kullanılmıştır. Hakanî 11. yy metinlerinde “*Anıng uduzi anar yukdı. - Onun uyuzu ona bulaştı.*” şeklinde kullanılmıştır. [897]

Yalk-:Hasta hissetmek, midesi bulanmak anlamlarında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*Üküş sözke yalkar bu yalnguk ire. - Adamın konuşmalardan hasta hissetti ve sıkıldı.*” şeklinde kullanılmıştır. [924]

Yilik (Uygurca, Çağatayca, Harezmi, Hakanî, Kumanca, Kıpçakça): İlik anlamında kullanılmıştır. Osmanlıcada *ilik* şeklinde yazılmıştır. Kaşgarî’de “*Taki sünikleri altındın yilikleri körüngey. - Onun iliği kemiğin içinden görünüyordu.*” şeklinde kullanılmıştır.[927]

Yulun:Kaşgarî’de omurilik olarak açıklanmıştır. [930]

Yan (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça):Vücudun kanat kısmına ve kalça eklemine verilen isimdir. Kaşgarî’de “*Uluğ yanı sınıur. -*

Yetişkin adamın kalça eklemi kırıldı.” şeklinde kullanılmıştır. [940]

Ying:Burun mukusu (sümük) anlamında kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde “*Yin aşığlar.- Burun mukusu yiyenler.*” şeklinde kullanılmıştır. [941]

Yindegü:Burun nezlesi anlamında kullanılmıştır. [948]

Yon:Efikasite yani ilacın etkisi, yararı anlamında kullanılmıştır. Uygur metinlerinde “*İgke yaraşı yonınça - Hastalığın tedavisi için ilacın etkisine göre*” şeklinde kullanılmıştır. [941]

Yan- / Yantur- (Hakanî, Harezmi):Kusmak anlamında kullanılmıştır. Harezmi 14. yy metinlerinde “*Çeriğ kuşlar alıp kuşlarğa yandı. - Kuşları yakalayıp yiyen askerler hasta oldular ve kustular.*” şeklinde kullanılmıştır. [942-948]

Yinçe (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Harezmi, Kumanca, Kıpçakça):Fiziksel olarak zayıf, kırılğan olmak anlamlarında kullanılmıştır. Kuzeydoğu Altaycasında *çiçke*, Tobol diyalektinde *yiniçke*, Hakasçada *niske*, Güneydoğu Türkçesinde *iniçke*, Ortakuzey Kırgızcada *içke*, Kazakçada *jinişke*, Orta Güney Özbekçede *iniçka*, Kumukçada *inçe*, Nogaycada *yiniske*, Osmanlıcada *ince* şeklinde yazılmıştır.[945]

Yunçı-: Zayıflamak, bir deri bir kemik kalmak anlamlarında kullanılmıştır. [945]

Yunçig:Kutadgu Bilig’de “*Yavuz yunçig eşke yakın turmasa. - Güçsüz yol arkadaşlarıyla yakınlık kurmasa.*” şeklinde kullanılmıştır. [945]

Yangak/Yangağ:Kulakla burun arasındaki yüz kısmına verilen isim. Ortakuzey Kırgızcada *jak*, Kazakçada *jak*, Kazancada *yak*, Kumukçada *yayak*, güneybatı Azericede *yanağ*, Osmanlıcada *yanak*, Türkiye Türkçesinde *yanak* olarak yazılmaktadır.[948]

Yanığ:Birden fazla anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Sağlıkla ilgili olarak kusma, yediklerini çıkarmak anlamında kullanılmıştır. Kaşgarî’de “*Ol yanığ yandı. - O çokça kustu.*” şeklinde kullanılmıştır. [948]

Yürek (Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Osmanlıca):Kalp anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de “*Bodun başğuka ög gerek ham yürek. - İnsanların kalplerini fethetmek için cesaret ve zeka gereklidir.*” şeklinde kullanılmıştır.[965]

Yörgençi:*Yörge-* eylemine getirilen *-gen / -ç / -i* ekleriyle yapılmıştır. *Yörge-* eylemi bir şeyi sarmak anlamında kullanılmıştır. Yarayı sarmalamak için kullanılan bandaja verilen isim. [966]

Yöründek (Uygurca):İlaç, çare olarak kullanılmaktadır. Budist metinlerinde “em yöründek” şeklinde kullanımı mevcuttur. [971]

Yarsı- (Uygurca, Hakanî):Bir şeyden tiksirmek, midesi bulanmak anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Budist metinlerinde “*Alku kişi yalkıyur yakmaz bolur. - Herkes iğrenmeye / midesi bulanmaya başladı ve ona yaklaşmadı.*” şeklinde kullanımı mevcuttur.[971]

Yaş (Eski Türkçe, Uygurca, Hakanî, Çağatayca, Kumanca, Kıpçakça, Kırgızca, Osmanlıca):Farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır: 1)Yeşil, taze; 2) Kişinin kaç yıl önce doğduğu; 3) Islaklık. Kumanca metinlerinde “*yaş yaşından- çocukluğundan beri*” şeklinde kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de hem anlam hem de çeşitlilik bakımından kullanılmaya devam etmektedir.[976]

Yaşa- / Yaşağ-u-:Yaş kelimesine getirilen -a -ğ-u ekleriyle yapılmıştır. Bir şeyin canlı olduğunu ifade eder. Kaşgarî’de “*Bu er uzun yaşağ-u. - Bu genç uzun yaşasın.*” şeklinde kullanımı mevcuttur.

Yaşlığ:Eski Türkçede hem çok yaşamış hem de delikanlılık, hoppalık anlamlarında kullanılsa da Osmanlıcaya gelince sadece uzun süredir yaşayan, orta yaş üstü kimseler için kullanılır olmuştur. [978]

Yüz:Farklı anlamlara sahip bir kelimedir: 1) Burun, ağız, göz ve kulaklara kadar olan baş kısmı; 2) Suda yüzmeye eylemi; 3) Rakam; 4) Bir şeyin derisini soyma. [985]

SONUÇ

Clauson, XIII. yüzyıl öncesine ait bütün temel eserleri inceleyerek içinde sağlık ve tıpla ilgili kelimeleri de barındıran etimoloji sözlüğünü meydana getirmiştir. Yazar tespit ettiği kelimelerin kullanım alanlarını Yakut, Tuva, Hakas, Altay, Doğu Türkistan, Yeni Uygur, Sarı Uygur, Kırgız, Kazak, Özbek, Kazan, Tatar, Karaim, Karakalpak, Nogay, Kumuk, Başkurt, Karaçay, Balkar, Azeri, Osmanlı, Cumhuriyet Türkçesi, Türkmen olarak ifade etmiştir. Clauson kelimeleri açıklarken farklı yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemlerden kimi zaman sadece birini kimi zaman da birkaçını kullanmıştır:

- Doğrudan kelimenin temel anlamı verilmiştir.

Avılku (Hakanî): Kabuğu göz kuruluğu tedavisinde kullanılan ağaç.

- Kelimenin birden fazla anlamı verilmiştir.

Aşuk (Hakanî, Çağatayca, Kıpçakça, Osmanlıca):Birine karşı beslenen aşırı sevgiden dolayı içinde bulunulan fiziki ve ruhi durum olarak ifade edilir. Günümüz Türkçesinde *aşık* kelimesi ile kullanılır.

Ayrıca ayak ile topuk arasındaki ekleme de *aşık* denmektedir. Kaşgarî’de *aşuk kemigi* olarak örneklendirilmiştir.

- Kelimenin Türkî lehçelerdeki kullanımını örneklendirilmiştir.

Opra- (Uygurca): Yaşlanmak, çürümek ve yıpranmak anlamlarında kullanılmakta olup sağlık açısından Uygur metinlerinde “*Adurtı erni yerup eneki tamğaki aprap. - Yanakları ve dudakları yarılıp çenesi ve boğazı çürüdü/zayıfladı.*” şeklinde bir örnekle kullanılmıştır.

- Kelimenin anlamı başka sözlükler kaynak gösterilerek açıklanmıştır.

Uçuk/uçux/uçuğ/uçguk (Kumanca, Çağatayca, Osmanlıca): Kumancada saman tozu (Codex Komanicus); Çağataycada gözde çıkan ateş noktası; Osmanlıcada ise sara olarak tarif edilmektedir. (Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü). [22]

- Kelime kök-ek ilişkisi belirtilerek ifade edilmiştir.

İçliğ (Uygurca):İç kelimesine getirilen -liğ eki ile yapılan bir kelimedir. Uygur Budist metinlerinde “*Ol ok keçe içliğ bolup - Gecenin geç vaktinde hamile kalıp*” cümlesinde *hamile* anlamındadır.

Clauson sözlüğünü oluştururken birçok tıp ve sağlıkla ilgili kelimeyi tespit etmiş ve bu kelimeleri etraflıca açıklamaya çalışmıştır. Bu kelimeler aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere hastalık, insan vücudu, tedavi, ilaç, bitki, meslek, hayvan gibi varlıkların ve fiillerin isimlerinden oluşmaktadır. Eserdeki sağlık ve tıpla ilgili kelimelerin birçoğu hastalık ve insan vücudu ile ilgilidir. İlaç adları ise oldukça az kullanılmıştır. Eser Eski Türkçeden XIII. yüzyıla kadar geçen dönemdeki bütün sağlık ve tıpla ilgili kelimeleri ortaya koymasından dolayı tıp tarihi ve literatürüne büyük katkı sağlamıştır.

HASTALIKLA İLGİLİ KELİMELEER	İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ KELİMELEER	TEDAVİ İLE İLGİLİ KELİMELEER	İLAC İSİMLERİ	BİTKİ İSİMLERİ	MESLEK İSİMLERİ	HAYVAN İSİMLERİ	DİĞER KELİMELEER
Aç	Ağız	Alık	Abızan	Anduz	Atasagun	Kumşuy	Açı
Ağ-	Ark	Amriltur-	Artız	Avılku	Emçi	An	Ağu
Ağna-	Arka	Bitle-	Buğa	Çikin	Kam		Ağuk-
Ağrıĝ	Aşuk	Bütse-	Eĝit	Eĝir	Otacılık		Arra-
Ağrıkan-	Azıĝlıĝ	Emle-	Em	İrvi	Otaçı		Arukla-
Alang	Baĝır	Emlel- /	Keküş	Ot			Emgeklık
Ar-	Baĝırsak	Emlen-	Ötğürgü	Toy			Emgeksız
Arsalık	Baltır	Emlet-	Ötrüm				Emget-
Aruk-	Baş	Entüçle-	Sem				Emigdeş
Arukluk	Beng / Meng	Karta-	Tupulğakka				Emri-
Asur-	Bengiz	Ongal-	Türtüngü				Erkek
Aкса-	Beni / Beyni	Ota-	Uragün				Esen
Axsak	Bez	Otura-	Yöründek				Isırt- / Isrıl-
Aylıĝ	Bilek	Önged-					Bertiş
Balıĝ	Boĝuz	Öngedtur-					İçlen-
Başa-	Bok	Semle-					İçliĝ
Başla-	Böğür / Bögrek	Taĝla-					İğçil
Başlıĝ	Bökseg	Töĝne-					İğle-
Bert-	Burun	Yörgençi					İğlel-/iglen-
Bezgek	Büken						İğleş-
Boĝ-	Bütğü						İğlet-
Bokuk	Çelpek						İğsiz
Bun-	Çiş						Kana(ĝ)-
Burkı-	Çişe-						Kanat-
Buş-	Çişet-						Kanlıĝ Tirig
Buşı-	Çörgü						Karındaş
Bür-/Bürme-	Çügde						Kız
Büriş- / Bürüş	Çük / Çübek						Kızlıĝ
Çeçek	Eĝin						Kiçit-
Çıban / Çıbıkan	Eliĝ						Onçsuz
Çildeĝ/Çildey	Emig						Öĝdeş
Çoluk	Emirçge						Öl-
Emgek	Eng						Saĝlık
Emriş-	Erin						Saĝrı
Enüç	Ersin-						Tapçasız
Esrük	Etöz						Tın / Dın
Esür-	Eyegü						Tınç
Ihla-	İçegü						Tınıĝ
Ik	İçegü						Tınlıĝ
Isrık	İring						Tişi
İĝ	Kabar- / Kabarçak						Tolgat-
İĝliĝ	Kan						Tuĝum
Kabargan	Karak						Tuĝur-
Kabart-	Karın						Yaş
Kamçu	Kasıĝ / Kasık						Yaşa- /
Kamğır-	Kıl						Yaşaĝu-
Karaĝu	Kirpik						Yaşlıĝ
Kart	Kol						Yon
Kégen	Koltuk						Yuvĝa
Kem / Kemliĝ	Köbek / Göbek						
Kırĝın	Köğüz						
Kısır	Köt/ Göt						
Kiçi-/Gici-	Kövdöng						
Közsüz	Köz						
Kus-	Kulkak						
Kusıĝ / Kusğak	Kuruĝsak / Kursak						
Kutuz	Lesp						
Munĝul / Munĝan	Oĝruĝ						
Oĝur-	Oĝurĝa						
Ong-	Öngüç						
Onguk-	Örün-						
Opra-	Öşün						
osur-	Öt						

Ötül	Sağak/Sakak/Sakal					
Ötürük	Sıç-					
Sı-	Sın					
Sın-	Sid-					
Sınuk	Sidit- / Sidtür-					
Sızla-	Sidük					
Sızlağ	sik					
Sızlat-	Sinir / Sinür					
Suvsas-	Sinirke					
Süngük	Soduk					
Tab / Tap	Sökrük					
Tal-	Süngüklüg /					
Talağu	Süngüklen-					
Tapçalığ	Tamar/ Tamur					
Taz / Tas	Tamgak					
Tazar-	Taşak					
Tazla-	Ter / Terit					
Temregü	Teri					
Tit-	Tıl / Til					
Titig	Tılak					
Titre- / Titret-	Tırnak					
Tonçuk-	Tış					
Tongu	Tırsgek					
Tuğtur-	Tiz					
Tulas	Tobık					
Tumağu	Töl					
Tupu lğak	Yan					
Turuk	Yangak/Yangağ					
Tutuk	Yilik					
Uçuk/uçux/uçuğ/uçguk	Ying					
Ötgek	Yota					
Uduz	Yürek					
Uyuz	Yüz					
Yalk-						
Yan- / Yantur-						
Yanığ						
Yarsı-						
Yavri-						
Yavrit-						
Yinçge						
Yindegü						
Yötül-						
Yuk-						
Yunçı-						
Yunçığ						
Yuvğalan-						

KAYNAKÇA

- CLAUSON, S. Gerard (1960). *Sanglax A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdī Xān, Facsimile Text with an Introduction and Indices*, London.
- CLAUSON, S. Gerard (1962). *Turkish and Mongolian Studies*, London.
- Komisyon (1992). *İslam Ansiklopedisi, Clauson, Sir Gerard Maddesi, Cilt: 8, Sayfa: 48-49*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary Of Pre-thirteenth Century Turkish*, London: Oxford Yayınları.
- DİLAÇAR, Agop, *An Etymological Dictionary Of Pre-thirteenth Century Turkish* (Tanıtma) s. 277. Erişim tarihi: 01.03.2016, http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/1972/1972_13_Dilacar.pdf